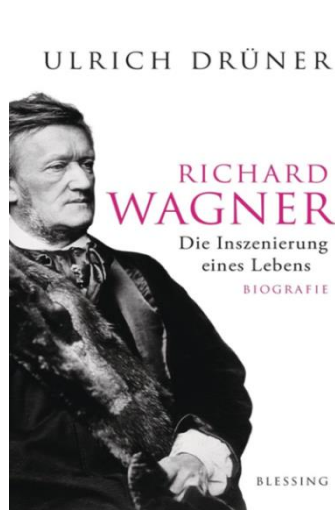

De mythe van de 20e eeuw – ofwel de *Ring* „als Bilanz des 20. Jahrhunderts“¹

Door Harry Vreeswijk

Deze tekst is onderdeel van een groot artikel van dezelfde auteur waarin The Copenhagen Ring [afb. 3] in de regie van Kasper Bech Holten uitvoering wordt besproken en geanalyseerd. Zie daarvoor: <https://www.wagnergenootschap.nl/artikelen/302-the-copenhagen-ring-een-analyse-door-harry-vreeswijk/file>

Je kunt, zoals regisseur Kasper Bech Holten opmerkt², de *Ring* politiek opvatten (G.B. Shaw en, geperverteerd, Hitler), filosofisch benaderen (via Schopenhauer – hoewel Wagner een Schopenhaueriaans einde toch verwierp), ontwikkelings- of dieptepsychologisch (via C.G.Jung, zoals Wieland Wagner en Donnington hebben gedaan), maar ook historisch (Chereau) of esthetisch (Wilson). Ook de enceneringen bieden – net als de stripversies – letterlijk een nogal uiteenlopend beeld. Na Richard Wagners germaniserende (niet tijdloze!) in- en aankleding van zijn mythe en na Wieland Wagners archetypische, dieptepsychologische abstractie brachten de 1970-er jaren de *Ring* als product van zijn tijd en werd weer heel wat concreter geïnterpreteerd (Bauer I, p. 229v. en 270v.³): De *Ring* wordt dan weer duidelijker een „Beschreibung der Mechanismen der Macht, wie man sie an sich reißen und verlieren kann“ van een staat „der entsteht, um unterzugehen“ en „van Anfang an seine eigene Apokalypse programmiert hat“, zo citeert Bauer Patrice Chéreau die daarbij door de filosoof André Glucksmann is geïnspireerd. (Bauer II, p. 271) Wotan is een heerser die zich opsluit in zijn “Festung Walhall” als in een Führerbunker, een Verboden Stad, een paleis van het Centraal Comité – en in zogenaamde ‘gated comunitées’ zou ik willen toevoegen... Chéreau voelde de noodzaak „Wagners Botschaft wieder sprechen zu lassen, weil sie von uns spricht“ (Bauer II, p. 277) – net zoals Wagners eigen concept vooral veel zei over zijn 19e eeuw.

Afb. 1

Kortom, de *Ring* is inderdaad nogal complex, gelaagd en meerdudig. Holten gaat, net als de biograaf Ulrich Drüner⁴ [afb. 1], voor het even complexe en gelaagde begrip *mythe*, en hij combineert dat met de geschiedenis van de 20e eeuw. Het is duidelijk dat Kasper Bech Holten *Das Rheingold* in de twintiger jaren van de 20e eeuw laat beginnen. En met goede redenen. In de *Mitteilung an meine Freunde* schrijft Wagner in 1851: „All unsere Wünsche und heißen Triebe, die in Wahrheit uns in die *Zukunft* hinübertragen, suchen wir aus den Bildern der Vergangenheit zu sinnlicher Erkennbarkeit zu gestalten, um so für sie die Form zu gewinnen, die ihnen die moderne Gegenwart nicht verschaffen kann. [...] Meine Studien trugen mich so durch die Dichtungen des Mittelalters hindurch bis auf den Grund des alten urdeutschen Mythos; ein Gewand nach dem anderen, das ihm die spätere Dichtung entstellend umgeworfen hatte, vermochte ich von ihm abzulösen, um ihn so endlich in seiner keuschesten Schönheit zu erblicken. Was ich hier ersah, war nicht mehr die historisch

¹ Kasper Bech Holten: Der komplexe Held: Zur Einführung in *Siegfried*. (2005) Booklet bij *Siegfried*, S. 36 (zie Wagner: The Copenhagen Ring. Royal Danish Opera. Conducted by Michael Schönwandt. Production by Kasper Bech Holten. Recorded May 2006. 7 DVD-set. Decca 0743264, 2008).

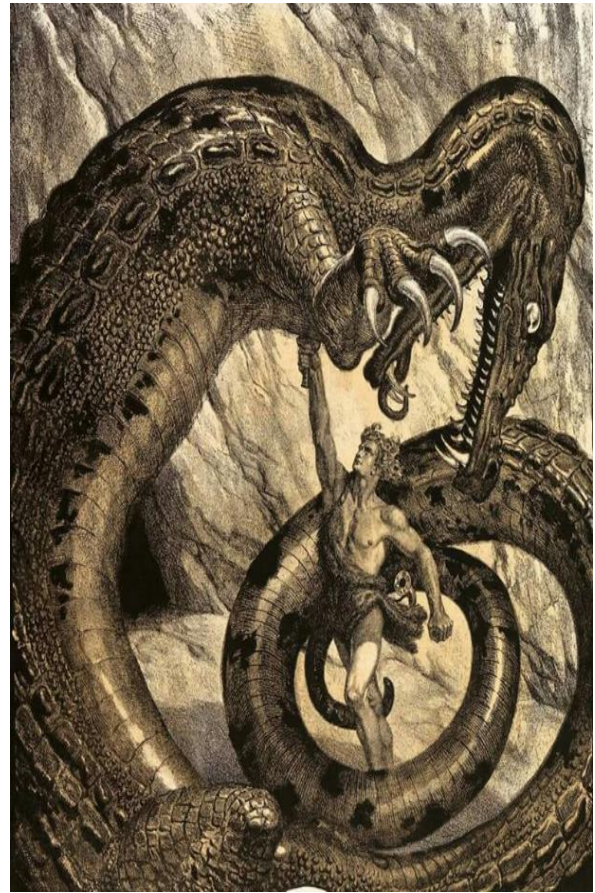
² Kasper Bech Holten: Mythologien: Eine Einführung in *Das Rheingold* (2005). In: Booklet bij Wagner, *Das Rheingold*, p. 30v. (zie Wagner: The Copenhagen Ring. Royal Danish Opera. Conducted by Michael Schönwandt. Production by Kasper Bech Holten. Recorded May 2006. 7 DVD-set. Decca 0743264, 2008).

³ Oswald Georg Bauer: *Die Geschichte der Bayreuther Festspiele*. Band I, 1876-1950. (Berlin München:) Deutscher Kunstverlag, p. 95 en id., Band II, pp. 33/35 & 57

⁴ Ulrich Drüner: Richard Wagner. Die Inszenierung eines Lebens. Biografie. Mit 122 Abbildungen. – (München:) Blessing (Verlag, 2016), eigenlijk het hele boek, maar met name de hoofdstukken 18 *Unterwegs zum Musikdrama – das Transzendente im Leitmotivsystem*, 19 *Mythos und Gegenmythos*, 21 *“Rheingold” und der Mythos vom großen Feind* en 34 / 35 *Die „letzte Karte“ / „Parsifal“ – ein europäisches Projekt*.

konventionelle Figur, an der uns das Gewand mehr als die wirkliche Gestalt interessieren muß; sondern der wirkliche nackte Mensch, an dem ich jede Wallung des Blutes, jedes Zucken der kräftigen Muskeln in uneingeengter, freier Bewegung erkennen durfte: der *wahre* Mensch überhaupt.“ (RWDM, p. 508 – niet in Reclam-editie⁵)

Natuurlijk is dit enerzijds een haast modieus-romantisch historisme, anderzijds een biologistische verheerlijking van het sterke (Germaanse/Duitse) ras en een voorbode van de *Freikörperkultur* van rond 1900, zo niet van *Kraft durch Freude* van de nazitijd (eigenlijk het omgekeerde van Wagners *Freude durch Kraft*-gedachtengang) – Franz Stassen zal, meer dan Arthur Rackham, in 1916 Siegfrieds „wirkliche Gestalt“ (hoewel natuurlijk niet „wirklich nackt“) tamelijk dicht benaderen – [afb. 2], maar George Bernard Shaw doorzag in 1898 al Wagners impliciete actualiteit: „Vor allen Dingen ist der *Ring* mit seinen Göttern und Riesen und Zwergen, seinen Wasserjungfrauen und Walküren, seiner Tarnkappe, seinem Zauberring, seinem verzaubertem Schwert und seinem wandernden Schatz ein Drama von heute und nicht das einer fernen und sagenhaften Vorzeit. Es hätte nicht vor der zweiten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts geschrieben werden können, weil es sich mit Ereignissen befaßt, die gerade damals zu einem Abschluß gelangten.“ (RWDM, p. 517 – niet in de Reclam-editie⁶) En in de 21^e eeuw is al die romantisch, quasi realistisch ogende germaniserende rimram (door Wagner vanzelfsprekend niet als zodanig beschouwd, hoewel hij bepaald ontevreden was met de oorspronkelijke decors, kostuums en natuuruitbeeldingen⁷) natuurlijk helemaal een zeer tijdgebonden 19^e-eeuwse en door de nazi's zeer bevuilde uitdossing die via de omweg van Wieland Wagners abstracties in 1976 door Chereau en Peduzzi weer ferm in die 19^e eeuw werd verankerd.⁸

Afb. 2 Franz Stassen (1869-1949) Illustration [1916] für *Der Ring des Nibelungen* (Siegfried)

⁵ Geciteerd wordt de *Ring* naar twee edities:

- Richard Wagner: *Der Ring des Nibelungen. Ein Bühnenfestspiel für drei Tage und einen Vorabend.* Textbuch mit Varianten [nicht allen!] der Partitur. Herausgegeben und kommentiert von Egon Voss. (Stuttgart: Philipp) Reclam (2009. Reclams Universal-Bibliothek Nr. 18628)
- Richard Wagner: *Die Musikdramen.* (Vollständige Ausgabe. Mit einem Vorwort von Joachim Kaiser.) (München:) Deutscher Taschenbuch Verlag (1978). Dünndruck-Ausgabe. dtv bibliothek 6095. (© 1971 Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg.) S. 735 – Met *Dokumente* bij alle dramatekstten “nach dem Wortlaut der Partitur”. Voortaan afgekort als RWDM.

⁶ Maar wel, stilistisch iets anders vertaald, in: Bernard Shaw: *Ein Wagner-Brevier. Kommentar zum Ring des Nibelungen.* Aus dem Englischen von Bruno Vondenhoff. Mit einem Vorwort von Joachim Kaiser. (Frankfurt am Main:) Suhrkamp Verlag (1973). (Bibliothek Suhrkamp Bd. 337), p. 21. Originele titel: *The Perfect Wagnerite*, 1898, Eerste Duitse uitgave: 1908.

⁷ Zie bijvoorbeeld de uitvoerige behandeling in Oswald Georg Bauer: *Die Geschichte der Bayreuther Festspiele.* Band I, 1876-1950. (Berlin München:) Deutscher Kunstverlag, p. 95 en id., Band II, pp. 33/35 & 57. – Hier Bauer I, resp. II. Bauer I, pp. 118-122 en 124-129.

⁸ Wagner zelf is bepaald niet onschuldig aan het ‘bevuilen’ van zijn werk door de nazi’s; de verschillende enceneringsstijlen nadien die probeerden zijn ruim dertig jaar lange rabiate antisemitisme (in ieder geval 1848-

Even natuurlijk en behartigenswaardig pakt Kasper Bech Holten Shaws *Ring*-karakterisering op als „ein Abbild des Lebens, [...] durch das [der Zuschauer] sich selbst einen Weg erkämpft“ (ibid.) en maakt er een voor de huidige toeschouwer zeer herkenbare, persoonlijk te ervaren geschiedenis van de 20e eeuw van, geconcentreerd rond één lid van een familie: Brünnhilde. „Wir erkennen uns in dem Mythos wieder, während wir das Gefühl haben, dass unsere ‚kleinen‘ Existenzen in einen größeren Zusammenhang gerückt worden sind oder, um mit Roland Barthes zu sprechen, das sein Zufall in ewiger Wahrheit begründet ist. [...] Wagner hat eine Mythologie geschaffen, um das Bedürfnis des modernen [individualisierten] Menschen nach der Mythologisierung seines Selbst zu erfüllen.“⁹

En hier parafraseer ik Holtens beschrijving van de 20^e eeuw en specificeer die nog iets verder: De twintiger en dertiger jaren zijn niet alleen de tijd van de grote ideologieën communisme, fascisme en liberalisme, maar ook van lichtzinnig dansen op de vulkaan, van potverteren op de herstelbetalingen van het ongeliefde Duitsland, hetgeen in inflatie, beurskrach, crisis en oorlog eindigt. De vijftiger jaren zijn de jaren van verdringing en restauratie en het krampachtig vasthouden van intussen uitgeholde gezagsstructuren boven een nog steeds borrelende vulkaan. Zij spiegelen tijdens de Koude Oorlog de verharding van die grote ideologische structuren in een op sociaal en persoonlijk vlak nauwelijks minder harde restauratie van de huwelijksmoraal die bevrijding onmogelijk maakt – totdat in de zestiger jaren provo's, studenten en hippies die oude knellende banden die in het Auschwitzproces en de Vietnamoorlog bloot kwamen te liggen, openbreken onder het motief “love, not war”. In de negentiger jaren¹⁰ blijkt dan de onverenigbaarheid van (schijnbaar) vrije blijde liefde en niets ontziende macht, niet alleen in Bosnië en Rwanda, maar ook in de roekeloze goudzucht van de internetbubbel... Kortom, er wordt in Holtens ontmythologisering ook een geloofwaardige voortgang in de tijd gecreëerd. –

Natuurlijk is dit niet de enig juiste interpretatie van de *Ring*. Daarvan zijn er vele, zoals ook biograaf Martin Geck vaststelt: „Jeder [Interpret] verkündet seine Wahrheit, und jeder ist auf seine Weise im Recht oder auch im Unrecht. Unabhängig davon, ob sie dem einen mehr, dem anderen weniger gefallen, enthalten die jeweiligen Diskurse bei aller Unterschiedlichkeit notwendige Elixiere für das Überleben des *Rings* – sofern man ihn nicht in mumifiziertem Zustand, sondern als Produktion intelligenten Regietheaters auf der Bühne sehen will.“¹¹

Afb. 3 De cassette

1882) min of meer schoon te wassen of te verdoezelen hebben wat dat betreft geen gelijk. Dat hij *ondanks én door* dat antisemitisme, dat ook in zijn werk niet te ontkennen is, toch grote, wonderschone, positieve en belangrijke kunst heeft geschapen wordt door Ulrich Drüner op indrukwekkende en zeer goed onderbouwde wijze duidelijk gemaakt (zie vorige noot).

⁹ Kasper Bech Holten: *Mythologien: Eine Einführung in Das Rheingold* (2005). In: Booklet bij Wagner, *Das Rheingold*, p. 31v. (zie Wagner: *The Copenhagen Ring*. Royal Danish Opera. Conducted by Michael Schönwandt. Production by Kasper Bech Holten. Recorded May 2006. 7 DVD-set. Decca 0743264, 2008).

¹⁰ Het is mij niet helemaal duidelijk waarom er dan aan het begin, wanneer overgeschakeld wordt van Brünnhilde die op de archiefzolder van haar vader haar voorgeschiedenis uitzoekt, naar het eigenlijke begin van *Das Rheingold* „50 Jahre zuvor“ wordt aangegeven. Tussen de twintiger en de negentiger jaren ligt meer – of je moet bedenken dat die zoektocht aan het begin zich afspeelt tijdens Bünnhildes circa twintigjarige slaap. Maar dat kan ook niet: er wordt duidelijk aangegeven dat ze haar grote liefde verraden heeft, dus dan bevinden we ons al, zoals eerder vermeld, aan het eind van *Götterdämmerung*, II,5.

¹¹ Martin Geck: *Wagner. Biographie*. – (München:) Siedler (2012), p. 174.